

DRÓCSA IZABELLA

A LAKÁSÜGYI NÉPBIZTOSHELYETTES A BÍRÓSÁG ELŐTT: SZÁNTÓ ZOLTÁN ÉS TÁRSAINAK PERE A HORTHY- KORSZAKBAN

1. BEVEZETÉS: SZÁNTÓ ZOLTÁN POLITIKAI TEVÉKENYSÉGE A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG¹ BUKÁSA UTÁN

Szántó Zoltán korábbi lakásügyi népbiztoshelyettest,² a Vörös Hadsereg³ ezredparancsnokát a proletárdiktatúra bukását követően a kommün alatt végzett tevékenysége miatt letartóztatták. Felelősségre vonására azonban nem került sor, ugyanis 1922-ben a magyar–oroszhadifogolycseré-egyezmény⁴ révén távozott Magyarországról.⁵ Bécsbe emigrált, ahol azt az utasítást kapta Landler Jenő volt belügyi és

¹ HATOS Pál: *Rosszfiúk világhorradalma – Az 1919-es Tanácsköztársaság története*. Budapest, Jaffa, 2021. (A továbbiakban: HATOS, 2021.) – SALAMON Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918–1920*. Budapest, Korona, 2001. 127–175. (A továbbiakban: SALAMON, 2001.) – GRATZ Gusztáv: *Forradalmak kora – Magyarország története 1918–1920*. Budapest, Magyar Szemle, 1935. 94–25. (A továbbiakban: GRATZ, 1935.) – RÉVÉSZ Tamás: A Tanácsköztársaság kérdőjelei. *Rubicon*, 2017/10. 42–49. (A továbbiakban: RÉVÉSZ, 2017.) – TAKÓ Dalma: A Tanácsköztársaság hatalomra jutása, vázlatos története és a proletárdiktatúra fegyveres erői. *Diskurzus*, 2016/1. 59–60. (A továbbiakban: TAKÓ, 2016.) – *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*. Budapest, Kossuth, 1979. 129. (A továbbiakban: *A magyar forradalmi*, 1979.) – KÁROLYI Mihály: *Hit, illúziók nélkül*. Budapest, Európa, 2013. 192. (A továbbiakban: KÁROLYI, 2013.)

² A Tanácsköztársaság ideje alatt Szántó Szamuely Tiborral együtt vezette a lakáshivatalt. Szántó Zoltán beismerő vallomást tett. *Az Est*, 1927. március 1. 2. – Két hónapi „figyelés” után a rendőrség leleplezte a legújabb kommunista szervezkedést. *Népszava*, 1927. március 1. 5. – Vö. továbbá *A Szocialista Forradalomért*. Szerk. BAKÓ Ágnes. Budapest, Kossuth, 1975. 662. (A továbbiakban: BAKÓ szerk., 1975.)

³ SZAKÁLY Sándor: A kommün hadügyei. In: *A katonai megszállástól a magyar béke delegáció elutazásáig 1918–1920*. Szerk. GÜLYÁS László. Szeged, Egyesület Közép-Európa Kutatására, 2021. 265–270. (A továbbiakban: SZAKÁLY, 2021.)

⁴ Az egyezmény 1921-ben Rigában jött létre a két ország között, melynek értelmében magyar hadifoglyokért cserébe Magyarország átadta Oroszországnak a büntetőeljárás során elítélt kommunista politikusokat. *Munkásmozgalom-történeti lexikon*. Szerk. VASS Henrik – BASSA Endre – BETLEN Oszkár – KABOS Ernő – FARKAS Sándor – VÉRTES Róbert. Budapest, Kossuth, 1972. 154. (A továbbiakban: VASS et. al. szerk., 1972.)

⁵ *Szántó Zoltán életrajz*. <https://neb.hu/asset/phpFxSMBk.pdf> (2021. november 23.) – Két hónapi „figyelés” után a rendőrség leleplezte a legújabb kommunista szervezkedést. *Népszava*, 1927.

kereskedelmi népbiztostól⁶ 1926-ban, hogy térjen vissza Budapestre, és álljon az újjászervezett Kommunisták Magyarországi Pártjának (a továbbiakban: KMP)⁷ élére.⁸ Jelen tanulmány a két világháború közti politikai tevékenysége miatt indított büntetőeljárás részleteit mutatja be a rendelkezésre álló levéltári források és a relevánsnak tekinthető sajtó alapján.⁹

2. A TÖRTÉNETI TÉNYÁLLÁS ÉS A BÜNTETŐELJÁRÁS MEGINDÍTÁSA

Poll Sándor grafikus, a Magyar Szocialista Munkáspárt (a továbbiakban: MSZMP) tagja¹⁰ és párttársa, Mózes Viktor szabómunkás¹¹ 1926-ban azzal a szándékkal utaztak el Landler Jenőhöz Bécsbe, hogy egyeztessenek egy új, Magyarországon kibontakozó illegális pártszervezői munkáról, amelynek ők lettek volna a vezetői. Bár a korábbi népbiztos támogatásáról biztosította a párttagokat, az általuk elindított mozgalom egyáltalán nem vált jelentőssé.¹² E probléma kiküszöbölése végett még ugyanebben az évben arra kérték a bécsi emigrációban lévő kommunista vezetést,

március 1. 5. – A bolsevik történetírás szerint Szántó Zoltán 1920–1925 között a KMP Külföldi Bizottságában dolgozott. VASS et. al. szerk., 1972. 543.

⁶ BÖLÖNY József – HUBAI László: *Magyarország kormányai, 1848–1992*. Budapest, Akadémiai, 1992. 83. (A továbbiakban: BÖLÖNY – HUBAI, 1992.) – VASS et. al. szerk., 1972. 297.

⁷ HATOS, 2021. 46. – HATOS Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Budapest, Jaffa, 2018. 385–405. (A továbbiakban: HATOS, 2018.) – *A magyar forradalmi, 1979. 135.*

⁸ Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL), a Budapesti Királyi Ügyészség és a Büntető-törvényszék iratai. BFL, VII.5.c-5506-0927, 67. – Más források szerint Szántó Zoltán moszkvai utasításra tért haza, ugyanis tagja volt a Nemzetközi Politikai Emigránsok Clubjának, aminek a magyar osztálya 1926 júliusában küldte őt Magyarországra. Tekintettel azonban arra, hogy ebben a büntetőeljárásban Landler Jenővel szemben is vádat emeltek, valószínűbb, hogy Bécs nagyobb befolyást gyakorolt a per tárgyát képező összeesküvésre, mint Moszkva. Vö. Két hónapi „figyelés” után a rendőrség leleplezte a legújabb kommunista szervezkedést. *Népszava*, 1927. március 1. 5. – BFL, VII.5.c-5506-0927, 8–9.

⁹ A Szántó-per történetét maga a fővádlott is bemutatta könyvében, azonban műve kizárólag forráskritikával olvasható. SZÁNTÓ Zoltán: *Egy per – ötven év távlatából*. Budapest, Magvető, 1978.

¹⁰ VASS et. al. szerk., 1972. 472.

¹¹ Uo. 372.

¹² A Poll és Mózes által kezdeményezett kommunista mozgalom legnagyobb érdeme az volt, hogy 1926-ban egy agitátorképző iskolát szervezett Berlinben. A pártalapítás sikertelenségének az oka feltehetően az volt, hogy 1926-ban került sor a Rákosi–Vági perre, ami jelentősen megnehezíthette a mozgalom újjászervezését. BFL, VII.5.c-5506-1927, 66. – Vö. DRÓCSA Izabella: *Egy elfeledett politikai bűncselekmény: a Rákosi–Vági per*. In: *Tavaszi Szél*. Szerk. KERESZTES GÁBOR. I. kötet. Budapest, DOSZ, 2017. 192–201. (A továbbiakban: DRÓCSA, 2017a.)

hogy küldjenek egy ismert és tapasztalt agitátort a KMP élére. Ezekkel az előzményekkel nevezte ki Landler Szántó Zoltánt a magyar bolsevik párt vezetőjévé, és utasította őt az országba való visszatérésre.¹³ Tehát megállapítható: a volt népbiztoshelyettesnek nem a KMP újjászervezése volt a feladata, hanem egy már meglévő szervezkedés irányítását kellett átvennie.¹⁴

Annak érdekében, hogy Szántó feltűnés nélkül vissza tudjon térni Budapestre, egy Csillag József nevű KMP-tag átadta számára okmányait, s az iratok felhasználásával útlevél iránti kérelmet nyújtott be a bécsi magyar nagykövetségen.¹⁵ Szántó a hamis személyazonosság megszerzésével 1926 júliusa és 1927 februárja között több alkalommal tartózkodott Magyarországon és Csehszlovákiában.¹⁶ Az új pártvezető tevékenységi körébe tartozott többek között a szervezkedés titkos összejöveteleinek lebonyolítása, a tagság által elkészített jelentések külföldre továbbítása, utasítások adása a sejteknek, a kommunista propaganda irányítása, a pénzügyi eszközök megszerzése és továbbítása, valamint egy titkos nyomda működtetése is.¹⁷ A magyarországi pártmunkát a III. Internacionálé¹⁸ és a bécsi propagandaügynökség irányította.¹⁹ Fontos kiemelni továbbá, hogy Szántó munkájának elősegítése végett Moszkva felszólította Révai József²⁰ későbbi marxista ideológust az új szervezethez való csatlakozásra. Az ő legfontosabb feladata a tanácsadás volt, elősegítve ezzel a sejtek

¹³ BFL, VII.5.c-5506-1927, 67.

¹⁴ Uo. 9.

¹⁵ Szántó Zoltán beismerő vallomást tett. *Az Est*, 1927. március 1. 2.

¹⁶ BFL, VII.5.c-5506-1927, 5, 10, 37. – A sajtó értesülése szerint Szántó orvostanhallgatónak adta ki magát, és a Dembinszky utca és a Városmajor utca 6. szám alatt vett ki albérletet. *Az Est*, 1927. március 1. 2. – Két hónapi „figyelés” után a rendőrség leleplezte a legújabb kommunista szervezkedést. *Népszava*, 1927. március 1. 5.

¹⁷ A nyomda vezetője Glancz Ignác párttag lett volna, azonban a megalapítására végül nem került sor. BFL, VII.5.c-5506-1927, 3, 4, 223. – Vö. Szántó Zoltán beismerő vallomást tett. *Az Est*, 1927. március 1. 2.

¹⁸ ZINOVJEV, Grigorij Jevszejevics – VASZILJEVICS, Gregorij: *Mit mond a III. Internacionálé a magyarországi proletárforradalomról?* Bécs, Kommunisták Német-Ausztriai Pártja, 1920. (A továbbiakban: ZINOVJEV – VASZILJEVICS, 1920.) – BABIRÁK Ilona: *A nemzetközi méretű forradalmi fellendülés: a III. Internacionálé megalakulása és kétfrontos harca 1918–1923.* Budapest, Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Főiskola, Nemzetközi Munkásmozgalom Története Tanszék, 1968. (A továbbiakban: BABIRÁK, 1968.)

¹⁹ BFL, VII.5.c-5506-1927, 9. – A propaganda ügynökséget Landler Jenő vezette, aki oktatásban részesítette a tagokat Magyarországra való visszatérésüket megelőzően, emellett anyagi juttatásban is részesítette őket. Uo. 26.

²⁰ BAKÓ szerk., 1975. 551–553. – VASS et. al. szerk., 1972. 490. – Politikatörténeti Intézet és Levéltár (a továbbiakban: PIL), VI, 793. fond, Révai József iratai.

működését.²¹ Az illegális KMP megalakulását követően Szántó a Löwy Sándor²² által vezetett Kommunista Ifjómunkások Magyarországi Szövetségével (a továbbiakban: KIMSZ)²³ is felvette a kapcsolatot a két magyar bolsevik csoport működésének összehangolása érdekében. A szövetség elnöke Kun Béla²⁴ utasítása alapján a levanteegyesületek működéséről készített jelentéseket, ugyanis a KIMSZ tagjai ide akartak beépülni a kommunista propaganda terjesztése érdekében.²⁵

Az újonnan megalakult kommunista szervezet elfogadtatása érdekében a mozgalom igyekezett legalitást biztosítani saját magának, amelyet a Rákosi–Vági-összeesküvéshez hasonlóan a Magyar Szocialista Munkáspárton²⁶ keresztül szándékozott megvalósítani.²⁷ E cél elérése érdekében Szántó Zoltán 1926 novemberében belépett az MSZMP-be, ahol személyes kapcsolatot alakított ki a párt vezetőjével, Vági Istvánnal.²⁸ Még ugyanebben a hónapban a kommunizmussal szimpatizáló munkáspárti tagok²⁹ egy titkos találkozót szerveztek, ahol Révai, Szántó és Vági is megjelentek. Ennek keretén belül a résztvevők között létrejött egy megállapodás, mely szerint Vági István tevékenysége arra fog irányulni, hogy a pártján belül terjessze a bolsevizmust, illetve személyes közbenjárása nyomán kizárólag azok a politikusok tölthetnek be vezető tisztséget a párton belül, akik kommunistának vallják magukat. Az összeesküvés ezen résztvevői még két alkalommal találkoztak egymással: a következő megbeszélésre 1926 decemberében került sor, melynek eredményeképpen az MSZMP vezetőjét beválasztották a KMP központi bizottságába, illetve kijelentették, hogy a KIMSZ is csatlakozott a mozgalomhoz.³⁰ Az utolsó találkozó alkalmával arról hoztak döntést, hogy a Munkáspárton belüli agitáció

²¹ BFL, VII.5.c-5506-1927, 25–26. – Vö. Hét bolsevistát tartóztattak le Budapesten. *Népszava*, 1931. január 6. 6.

²² BAKÓ szerk., 1975. 414–415. – VASS et. al. szerk., 1972. 318. – LIPTAI Ervinné: *Löwy Sándor élete és mártírhalála*. Budapest, Ságvári Endre Könyvszerkesztőség, 1980. (A továbbiakban: LIPTAI, 1980.)

²³ VASS et. al. szerk., 1972. 269. – Vö. *Vagyunk az ifjú gárda, emlékezések az ifjómunkás-mozgalomra, 1900–1944*. Szerk. LÁNYI Ernőné. Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1969. (A továbbiakban: LÁNYI szerk., 1969.)

²⁴ BORSÁNYI György: *Kun Béla. Politikai életrajz*. Budapest, Kossuth, 1979. (A továbbiakban: BORSÁNYI, 1979.) – PIL, VI, 709. *Kun Béla iratai*. – BÖLÖNY–HUBAI, 1992. 83.

²⁵ BFL-VII.5.c-5506-1927, 271.

²⁶ LIPTAI Ervinné: *A Magyarországi Szocialista Munkáspárt, 1925–1928*. Budapest, Kossuth, 1971. (A továbbiakban: LIPTAI, 1971.)

²⁷ BFL, VII.5.c-5506-1927, 222–223.

²⁸ BAKÓ szerk., 1975. 724. – VASS et. al. szerk., 1972. 607. – Vö. KÖMÜVES Imre: *Vészben, viharban... Vági István élete*. Budapest, Kossuth, 1972. (A továbbiakban: KÖMÜVES, 1972.) – LIPTAI Ervinné: *Vági István (1883–1940). Párttörténeti Közlemények*, 1966/3. 117–136. (A továbbiakban: LIPTAI, 1966.)

²⁹ A találkozót Poll Sándor vagy Rubin Ede párttagok szervezték meg. BFL-VII.5.c-5506-1927, 222.

³⁰ Ezen a találkozón Vági, Szántó, Révai, Poll, Mózes Viktor és Löwy Sándor vettek részt. Uo.

mellett az SZDP-n belül is igyekeznek egy kommunista ellenzékét létrehozni. Emellett a legalitás fenntartása érdekében az MSZMP hivatalos megkeresést intézett az SZDP felé egy „egységes és közös front” létrehozása érdekében, amelyre végül nem került sor. Vági István ezen tevékenységéért összesen ötmillió korona fizetést kapott Moszkvából.³¹

Mivel a párt vezetőségének meglátása szerint a fővárosi szervezkedés kellően megerősödött, 1927 januárjában vidéken is elkezdtek a bolsevik mozgalom kiépítését, amelynek első lépéseként tanfolyamot indítottak a vidéki kerületek titkárainak kiképzése érdekében.³²

A KMP megszervezése a következő taktika mentén indult el: a párt politikai tevékenységének legkisebb egysége az úgynevezett sejt volt, amiket a tagok különböző munkahelyeken, katonai és társadalmi szervezetekbe beépülve hoztak létre. Ez a néhány főből álló csoport úgynevezett „megfigyelő készenléten” működött, vagyis csak akkor fejtett ki érdemi tevékenységet, ha erre megfelelő alkalom kínálkozott. Amennyiben a sejt eredményesen működött, és több harmadik személyt sikerült beléptetni a pártba, akkor az adott helyen egy úgynevezett frakciót hoztak volna létre. Ezt a kis szerveződést rendszeres beszámolási kötelezettség terhelte a vezetőség felé.³³

A rendőrség már a letartóztatások előtt két hónappal tudomást szerzett a Szántó által vezetett KMP működéséről és a Vági-párttal való együttműködésről.³⁴ A titkos megfigyeléseiknek az volt a célja, hogy pontosan feltérképezzék a mozgalom működését és a tagságot.³⁵ A korábbi népbiztoshelyettest végül szökés közben tartóztatták le a Bécsbe induló vonat átvizsgálása során 1927. február 23-án.³⁶ Ezzel párhuz-

³¹ A Népszava értesülése szerint Vági a kapott összeget nem agitációs, hanem magáncélokra használta fel. BFL, VII.5.c-5506-1927, 223. – Két hónapi „figyelés” után a rendőrség leleplezte a legújabb kommunista szervezkedést. *Népszava*, 1927. március 1. 5.

³² BFL, VII.5.c-5506-1927, 40. – A KMP többek között Debrecenben, Miskolcon, Pécsen, Győrben, Kaposváron, Tatabányán és Szolnokon hozott létre fiókszervezeteket. Vö. Szántó Zoltán beismerő vallomást tett. *Az Est*, 1927. március 1. 1. – Borodin állítólag Braun néven tartózkodott Budapesten. *Az Est*, 1927. március 2. 3.

³³ BFL, VII.5.c-5506-1927, 40.

³⁴ Szántó Zoltán beismerő vallomást tett. *Az Est*, 1927. március 1. 1. – A *Népszava* szociáldemokrata napilap azzal gyanúsította meg a rendőrséget, hogy azért hagyta működni a KMP-t, hogy ezzel igazolja az államellenes bűncelekményekre szakosodott politikai al csoport finanszírozásának szükségességét. Vö. Két hónapi „figyelés” után a rendőrség leleplezte a legújabb kommunista szervezkedést. *Népszava*, 1927. március 1. 5.

³⁵ Uo.

³⁶ Szántót Hegyeshalomnál szállította le a vonatról két határőr. Vö. Szántó Zoltán beismerő vallomást tett. *Az Est*, 1927. március 1. 1. – Két hónapi „figyelés” után a rendőrség leleplezte a legújabb kommunista szervezkedést. *Népszava*, 1927. március 1. 5.

mosan további 57 személyt vettek őrizetbe,³⁷ akiknek a jelentős része tagja volt az MSZMP-nek is.³⁸ A letartóztatásokat követően a gyanúsítottak beismerő vallomást tettek. Szántó elmondása szerint fiatal munkásokat akart beépíteni a KMP-be, majd úgynevezett „rohamcsapatot” szándékozott szervezni az új tagságból, amit március 21-én, a Tanácsköztársaság kikiáltásának évfordulóján vetett volna be.³⁹ Vági István beismerő vallomásában elismerte: az MSZMP-t valójában Moszkva támogatta.⁴⁰ Ez az információ azért volt jelentős a hatóságok számára, mert a Munkáspárttal kapcsolatos gyanút az ügyészségnek eddig még nem sikerült kétséget kizáróan bebizonyítania, holott már 1925-ben, a Rákosi–Vági-per ügyegyesítésére is ezen vád miatt került sor.⁴¹

További bizonyítékként felhasználhatóak voltak a rendőrségi jelentések, valamint a házkutatás során lefoglalt francia, angol és orosz nyelvű röpiratok,⁴² a nyomdaszervezéssel kapcsolatos fuvarlevelek és egyéb fényképek.⁴³

3. A BÜNTETŐELJÁRÁS KEZDETI SZAKASZA ÉS A STATÁRIÁLIS ELJÁRÁSSAL KAPCSOLATOS JOGI PROBLÉMÁK

A rendőrség politikai osztályának hivatalos jelentése szerint március 3-án lezártnak tekintették a nyomozást, ezért ezen a napon elkezdték a gyanúsítottak kihallgatását és egymással való szembesítését.⁴⁴ Az ügyészséghez március 9-én kerültek át a nyomozati iratok, ahol Miskolczy Ágost⁴⁵ ügyész tanulmányozta át őket,⁴⁶ majd indítványozta a rögtönítélő bíróság összehívását a Csemegi-kódex⁴⁷ 156. §-a szerinti

³⁷ BFL, VII.5.c-5506-1927, 7.

³⁸ Szántó Zoltán beismerő vallomást tett. *Az Est*, 1927. március 1. 1.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Vági István beismerte moszkvai összeköttetéseit. *Az Est*, 1927. március 4. 5.

⁴¹ DRÓCSA, 2017a. 196.

⁴² Borodin állítólag Braun néven tartózkodott Budapesten. *Az Est*, 1927. március 2. 3.

⁴³ BFL, VII.5.c-5506-1927, 40.

⁴⁴ A rendőrség hivatalos jelentése a leleplezett kommunista szervezkedésről. *Az Est*, 1927. március 3. 16.

⁴⁵ NÁNÁSI László: Aki Rákosit, Kádárt és Szálasit vádolta. Dr. Miskolczy Ágost élete, működése és üldöztetése. *Betekintő*, 2012/4. 1–38. (A továbbiakban: NÁNÁSI, 2012.)

⁴⁶ A bolsevista szervezkedés szereplői rögtönítélő bíróság elé kerülnek? *Népszava*, 1927. március 12. 5.

⁴⁷ *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. I–II. kötet.* Szerk. Löw Töbiás. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1880. (A továbbiakban: Löw szerk., 1880.)

lázadásra irányuló szövetség⁴⁸ megalapozott gyanúja miatt.⁴⁹ A gyorsított eljárás jogalapja a 135/1924. sz. I. M. E. rendelet volt (a továbbiakban: statárium-rendelet), mely szerint a lázadás, a gyűjtogatás, a robbanószer, illetve minden egyéb robbanóanyag felhasználásával elkövetett gyilkosság és szándékos emberölés, ezek kísérletei, valamint az arra irányuló szövetség esetében lehetőség volt a különös bírói fórum összehívására.⁵⁰ A kérelmet Strache Gusztáv főügyész elfogadta,⁵¹ így az eljárást ügynevezett statáriális vizsgálat formájában folytatták tovább, ahol Miskolczi kihallgatta a vádlottakat, majd pedig döntött a szabdlábra helyezések ügyében is.⁵² Végül a vádhatóság április 10-én adta át az ügy iratait Törek Gyula törvényszéki elnöknek,⁵³ aki április 13-ára tűzte ki a tárgyalás napját. A statáriális vizsgálat eredményeképpen az 57 főből⁵⁴ 31 vádlott ügyét tárgyalta gyorsított eljárásban,⁵⁵ míg a többi gyanúsított által elkövetett deliktum elbírálását rendes bírói útra tették át, amit a törvényszéknek kellett a későbbiekben lefolytatnia.⁵⁶

A Szántó és társai előzetes letartóztatását követő eljárási cselekmények ismeretében fontos megvizsgálni, vajon a rendőrség és az ügyészség a gyanúsítottak letartóztatását követően helyesen alkalmazta-e a statárium⁵⁷ eljárási jogi szabályait tartalmazó

⁴⁸ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 7. kötet: Felségsértés, királykérdés, hűtlenség, lázadás, a hatóságok büntetőjogi védelme.* Budapest, Athenaeum, 1930. 86–87. (A továbbiakban: ANGYAL, 1930.)

⁴⁹ BFL, VII.5.c-5506-1927, 1.

⁵⁰ TÓTH J. ZOLTÁN: A rögtönbíráskodás története Magyarországon. *Iustum, Aequum Salutare*, 2017/4. 162. (A továbbiakban: TÓTH, 2017.) – *Igazságügyi Közlöny*, 1924/1, 3. (A továbbiakban: *Igazságügyi Közlöny*, 1924.)

⁵¹ Szántó Zoltán és ötvenkét társa statáriális bíróság elé kerül. *Az Est*, 1927. március 16. 5.

⁵² Megkezdődött a statáriális vizsgálat a kommunisták ügyében. *Az Est*, 1927. március 18. 12. – Az ügyész megkezdte Szántóék kihallgatását. *Népszava*, 1927. március 18. 4.

⁵³ Törek Gyula volt a rögtönítélő bíróság elnöke is. A letartóztatott kommunisták ügyében jövő héten lesz a statáriális tárgyalás. *Az Est*, 1927. április 3. 4.

⁵⁴ BFL, VII.5.c-5506-1927, 7.

⁵⁵ Kedden kezdődik a harmincegy kommunista statáriális tárgyalása. *Az Est*, 1927. április 12. 6. – Kedden kezdi tárgyalni a statáriális bíróság Szántóék ügyét. *Népszava*, 1927. április 12. 5.

⁵⁶ Szántó Zoltánék ügyét statáriális bíróság tárgyalja. *Az Est*, 1927. április 7. 8.

⁵⁷ TÓTH J. ZOLTÁN: A magyarországi rögtönbíráskodásra (statáriumra) vonatkozó anyagi jogi és eljárási jogi szabályozás a XX. században. *Hadtudomány*, elektr. péld., 2010, 1–30. (A továbbiakban: TÓTH, 2010a.) – TÓTH J. ZOLTÁN: Rendkívüli büntetőjog és halálbüntetés az 1910-es évek Magyarországon. *Themis*, 2007. 49–62. (A továbbiakban: TÓTH, 2007.) – MEZEY BARNA: A kivételes hatalom jogi természete. *Jogtörténeti Szemle*, 2015/4. 25–34. (A továbbiakban: MEZEY, 2015a.) – MEZEY BARNA: A kivételes hatalom joga Magyarországon. In: *ifj. Andrássy Gyula gróf és az I. világháború*. Szerk. GERGELY ANDRÁS – HOLLÓ JÓZSEF – RÉVÉSZ T. MIHÁLY – SZEILER ERIKA. Budapest, ifj. Gróf Andrássy Gyula Alapítvány, 2015. 16–29. (A továbbiakban: MEZEY, 2015b.) – SZÉCHY ISTVÁN: *A statárium*. Budapest, Országos Központi Községi Nyomda, 1932. (A továbbiakban: SZÉCHY, 1932.) – ZOLDY MIKLÓS: *Kivételes büntető hatalom*. Budapest, Stephaneum, 1942. (A to-

9550/1915. sz. I. M. E. rendeletben foglaltakat. A 35. § (1) bekezdés szerint a rögtönítélő eljárásban kizárt volt a rendőrség által foganatosított nyomozati szakasz lefolytatása és a vádemelés. Ehhez igazodva a 30. § (3) bekezdés kizárta ezen eljárás alkalmazását, amennyiben a terhelttel szemben rendes büntetőeljárást indítottak. Ennek oka a 30. § (1) bekezdésben keresendő, amely kijelentette: a terhelt tettenérés vagy a bűnösség kétséget kizáró volta esetén állítható e bíróság elé. Tehát azon, a statárium-rendelet hatálya alá tartozó deliktumok esetében, ahol nyomozás elrendelése vált szükségessé, vagy a rendőrség már elkezdte ezeket a munkálatokat, ott nincs helye a gyorsított eljárásnak. A 33. § az őrizetbe vételt követő intézkedésekkel kapcsolatban az alábbiakat szabályozta: a rendőrségnek a letartóztatott személyt azonnal át kell adnia az ügyészségnek, aki felhívja a bírói fórum elnökét a tanács összehívására.⁵⁸ A rendelet nem állapított meg pontos időhatárokat, csupán a „haladéktalanságot” írta elő az eljáró hatóságok számára, ami komoly jogbizonytalanságot eredményezett a statáriális eljárással kapcsolatban, mert a rendelet alapján sem a nyomozó hatóságnak, sem pedig az ügyészségnek nem volt lehetősége egy kiszámítható gyakorlat kialakítására.⁵⁹

A fenti jogszabályt és a hatósági intézkedéseket összehasonlítva megállapítható, hogy mind a rendőrség, mind pedig a vádhatóság olyan hosszasan foglalkozott a büntetőügy bizonyítékainak megszerzésével és vizsgálatával, hogy az felveti a jogszerűség problémáját. Szántó Zoltánt és társait valóban tettenérést követően tartóztatták le, azonban csak több mint két hét elteltével kerültek át a fogvatartottak és a bizonyítékok az ügyészségre. Ezen időszak alatt a nyomozók kihallgatták a gyanúsítottakat és házkutatást is végeztek a KMP vezetőjének albérletében. Így megállapítható: a rendőrség elkezdte a nyomozást, ami szembement a rendelet 33. és 35. §-ában foglaltakkal. Igaz ugyan, hogy a rendőri eljárást követően a vádhatóság saját hatáskörében tovább folytatta a statáriális vizsgálatot, de Miskolczi csak egy hónappal később indítványozta Töreky Géza törvényszéki elnöknel a rögtönítélő fórum összehívását, ami túlságosan hosszú időtartam a statáriális eljárásban. Az ügyben méltányolandó a terheltek magas száma és az a körülmény, hogy a vádhatóságnak el

vábbaikban: ZÖLDY, 1942.) – BATÓ Szilvia: Adalékok a statáriális eljárás korai történetéhez Magyarországon. In: *Sapientia Sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*. Szerk. JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012. 51–60. (A továbbiakban: BATÓ, 2012.)

⁵⁸ DOMOKOS József: *Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy-uralom alatt*. Budapest, Athenaeum, 1946. 14. (A továbbiakban: DOMOKOS, 1946.)

⁵⁹ A rendelet 35. § (5) bekezdése alapján a tárgyalás hossza az ítélethozatalt is beleértve maximum háromszor huszonnégy óra. Amennyiben látható, hogy a bíróság nem fog tudni ennyi időn belül döntést hozni, az ügyész az eljárást rendes bíróság elé utalja. Uo. 15.

kellett dönten, kiket állít a különös fórum vagy a rendes bíróság elé, megnehezítve ezzel az eljárás gyors lefolytatását.⁶⁰

Összességében az a következtetés vonható le, hogy ebben a perben a rendes bírói eljárásnak a jogalapja igazolható lett volna, míg a statárium alkalmazása jogi aggályokat vetett fel.

4. SZÁNTÓ ZOLTÁN ÉS TÁRSAI A RÖGTÖNÍTÉLŐ BÍRÓSÁG ELŐTT⁶¹

A tárgyalást április 13-án nyitotta meg Törekgy Géza elnök a Fővárosi Törvényszék esküdszéki termében. Az előadó bíró Várady-Brenner Alajos, míg a szavazóbírák Méhes Ignác, Ávédik Félix és Litvay Sándor voltak.⁶² A védelmet Lengyel Zoltán ügyvéd vezette,⁶³ aki egy tizenkét fős védői csoport élén állt.⁶⁴

Miskolczy Ágost a vád ismertetésekor arra építette érvrendszerét, hogy a KMP nem tekinthető valódi politikai pártnak, hanem meglátása szerint „bujtogató, mérnyelő szövetségnek” minősül. Cáfolta továbbá a gyanúsítottak azon állításait, mely szerint más országokban a kommunistákat megilleti a szabad pártalapításhoz való jog, és Magyarország volna az egyetlen állam, ahol betiltották a szélsőbaloldali csoportosulásokat. Az ügyész kijelentette: Európában szinte minden országban felszámolták a bolsevik mozgalmakat, miután kiderült, valódi céljuk az alkotmányos rendszerek erőszakos megdöntése. A történeti tényállás rövid ismertetését követően Miskolczy megindokolta a vádhatóság által megállapított törvényi tényállást: érvelése szerint a lázadásra irányuló szövetség bűncselekményét azért követték el a vádlottak, mert céljuk „a magyar közjogi rend eltörlése”, a kormány eltávolítása, a polgári osztály fegyveres felkeléssel való elpusztítása volt. Elismerve, a gyanúsítottak nem rendelkeztek fegyverekkel, ettől függetlenül az erőszakos elkövetési mód iga-

⁶⁰ Hasonló helyzet állt elő a Gerő Ernő és társai elleni büntetőeljárásban, ahol az ügyészség a gyanúsítottak magas számára való tekintettel elállt a rögtönítélő bíróság összehívásától, ugyanis így nem tudták volna kellő gyorsasággal összegyűjteni és mérlegelni a bizonyítékokat. DRÓCSA Izabella: „Kommunista slágerpör.” A Gerő Ernő és társai ellen lefolytatott büntetőeljárás (1922). *Jogtörténeti Szemle*, 2019/2. 49–50. (A továbbiakban: DRÓCSA, 2019.)

⁶¹ A rögtönítélő bíróság előtti eljárásról a *Népszava* számolt be részletesen. A statáriális eljárásról nem maradtak fenn levéltári források.

⁶² Kedden kezdődik a harmincegy kommunista statáriális tárgyalása. *Az Est*, 1927. április 12. 6.

⁶³ Szántóék ügyét a rögtönítélő bíróság a rendes bírósághoz utalta. *Népszava*, 1927. április 13. 1.

⁶⁴ Az eljárásban részt vevő további ügyvédek: Hébelt Ede, Förcs István, Bárd Imre, Bárdoly Sándor, Kiss Jenő, Kiss Sándor, Vámbéry Rusztem, Kohlmann Dezső, Révész József, Rubinyi László, Szőke Sándor és Tímár Miklós. Kedden kezdődik a harmincegy kommunista statáriális tárgyalása. *Az Est*, 1927. április 12. 6.

zolható, tekintettel arra, hogy tevékenységük során a III. Internacionálé utasításait követték.

A védelem részéről Vámbéry Rusztem⁶⁵ szólalt fel, aki a statárium jogszerűtlensége mellett érvelt. Beszédében kritikával illette a bírókat, ugyanis véleménye szerint előzetes vizsgálat alá kellett volna vonniuk a statárium-rendelet érvényességét, ugyanis az 1922/1923. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1922. évi XVII. törvény 6. § (1) és (2) bekezdése alapján e törvény hatálybalépését követő négy hónapon belül azokat a kivételes hatalom időszaka alatt alkalmazható jogszabályokat, amelyeket feltehetőleg hat hónappal hosszabb ideig kellett volna alkalmazni, törvényjavaslat formájában be kellett volna nyújtani a Nemzetgyűléshez.⁶⁶ Ellenkező esetben e rendelkezések ipso iure hatályukat veszítették.⁶⁷ Vámbéry ezzel kapcsolatban kiemelte: a kormány valóban benyújtott egy törvényjavaslatot a kivételes hatalom büntetőjogi tárgyú rendelkezéseinek békeidőben történő szabályozása végett, azonban ezt az előterjesztést visszavonta, így 1927-ben már nem volt jogalapja a statárium bevezetésének.⁶⁸ A védő ezen megállapítása helytálló: a kormány valóban benyújtott egy törvényjavaslatot a háború esetére szóló kivételes hatalom megszűnésével kapcsolatos igazságügyi rendelkezésekről

⁶⁵ JEMNITZ János: Vámbéry Rusztem születésének 100. évfordulójára. *Budapest*, 1972/8. 20–21. (A továbbiakban: JEMNITZ, 1972.)

⁶⁶ A nemzetgyűlést az 1920. évi I. törvény állította fel, amelyről ld. HOLLÓSI Gábor: A történelmi emlékezet az 1920. évi I. törvénycikk indokolásában. *Jogtörténeti Szemle*, 2019/1. 40–45. (A továbbiakban: HOLLÓSI, 2019.)

⁶⁷ Érdemes megemlíteni azokat a törvényeket, amelyek az első világháború lezárását követően lehetővé tették a minisztertanács számára a kivételes hatalom meghosszabbítását. Az egyik ilyen jogszabály a háború esetére szóló kivételes hatalom meghosszabbításáról szóló 1920. évi VI. törvény volt, amelynek 1. §-a az 1912. évi LXIII. törvényben engedélyezett kivételes hatalom időtartamát a Trianoni békeszerződés hatálybalépésétől számított egy évvel meghosszabbította. Tehát e rendelkezések alapján 1921. július 26. és 1922. július 25. között a fenti rendeletek hatályosak voltak. A 2. § azonban lehetővé tette a Nemzetgyűlés számára azon jogszabályok hatályban tartását, kiegészítését és módosítását, amelyek olyan viszonyokat szabályoztak, amik a háború végét követően sem álltak helyre megfelelően. Ezen törvényhozási előzményeket követően fogadták el a fenti 1922. évi XVII. törvényt. A kivételes hatalom meghosszabbítására irányuló törvények mellett kifejezetten a statáriumra vonatkozó törvények is rendelkeztek azzal a hatáskörrel, hogy a kormány erre vonatkozó rendeletét követően összehívják a rögtönítélő bíróságot. Az egyik a rögtönbíráskodás kiterjesztéséről szóló 1920. évi XXXVIII. törvény 1. §-a, a másik pedig az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény 13. §-a. Ezek a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. törvényben meghatározott deliktumok mellett tovább bővítették a különös bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmények körét. TÓTH, 2017. 161. – Ld. még TÓTH J. Zoltán: Rögtönbíráskodásra vonatkozó jogi szabályozás a Horthy-korszakban. *Hadtudomány*, 2010/4. 122–131. (A továbbiakban: TÓTH, 2010b.)

⁶⁸ Szántóék ügyét a rögtönítélő bíróság a rendes bírósághoz utalta. *Népszava*, 1927. április 13. 2.

címen,⁶⁹ amelyet 1922 decemberében Daruváry Géza igazságügyi miniszter⁷⁰ terjesztett elő a törvényhozásban.⁷¹ A javaslatot átadták az Igazságügyi Bizottságnak, amely végül nem készített jelentést a készülő jogszabályról, így valószínűsíthető, hogy Daruváry azt valóban visszavonta. Vámbéry kritikával illette az ügyészség által megállapított törvényi tényállást is: megállapította, a lázadásra irányuló szövetség deliktuma nem került a statárium-rendelet hatálya alá, így e bírói fórum hatáskörének hiányára hivatkozva utasítania kellene a törvényszéket a büntetőeljárás folytatására.

Töreky valamennyi védői indítványt elutasította. Indokolása szerint a kormány eleget tett a törvényi kötelezettségének azzal, hogy törvényjavaslatot nyújtott be a rögtönítélő bíróság szabályozása végett, ezért a statáriumot szabályozó rendeletek is hatályban maradhattak. A vádhatóság által megállapított bűncselekmény kapcsán kijelentette, bár a történeti tényállás minősítése az ügyészség hatáskörébe tartozik, a bíróság csak akkor tud az ügyben megalapozott döntést hozni, ha megtartja a tárgyalást.⁷² Az elnök érvelése a védelemmel szemben kevésbé volt megalapozott, ami vélhetően azt a büntetőpolitikai célt igazolja, hogy az igazságszolgáltatás a KMP újbóli megszervezését a lehető legszigorúbb eszközökkel szankcionálja.

A tárgyaláson Szántó visszavonta a rendőrségen tett vallomását arra hivatkozva, hogy a nyomozók bántalmazott személyekkel szembesítették. Az ügyész előtt lett volna lehetősége panasszal élni a túlzott rendőri fellépés ellen, azonban ezt elmondása szerint azért nem tette meg, mert a pótnyomozás elrendelése miatt a gyanúsítottakat visszakísérték a rendőrségre, ezért el akarta kerülni az újbóli atrocitásokat. Sőt, a KMP vezetője azzal is meggyanúsította a nyomozó hatóságot, hogy társát, Rubin Edét a kihallgatás során megölték.⁷³ A bírói tanács végül nem fogadta el a vádlott magyarázatát, és a beismerő vallomását vette figyelembe.⁷⁴ Vági István is hasonló taktikát alkalmazott, mint vádlott-társa: tagadta a kommunista pártban való részvételét, és kizárólag csak az MSZMP-ben kifejtett tevékenységét ismerte el. Állítása szerint kényszer hatására tett vallomást, így ő is visszavonta a rendőrségen elmondottakat. Beszámolójának egy aspektusát ismerte el, mely szerint a szervezkedés alatt kapcsolatban volt Szántó Zoltánnal. A Munkáspárt vezetőjének kihallgatása során a bírói tanács a saját erkölcsi álláspontjának többször is hangot adott a tár-

⁶⁹ *Nemzetgyűlési irományok*, 1922. IV. kötet. 85.

⁷⁰ BÖLÖNY–HUBAI, 1992. 88.

⁷¹ *Nemzetgyűlési Napló*, 1922. IV. kötet. 204.

⁷² Szántóék ügyét a rögtönítélő bíróság a rendes bírósághoz utalta. *Népszava*, 1927. április 13. 1–2., 2.

⁷³ Rubin Ede valójában megszökött a felelősségre vonás elől. Szántóék ügyét a rögtönítélő bíróság a rendes bírósághoz utalta. Uo.

⁷⁴ Uo.

gyalás során. Ezeknek a szubjektív megnyilvánulásoknak a célja feltehetőleg az volt, hogy a radikális politikai ideológiák nyílt elmarasztalásával a társadalom számára egyfajta irányt mutasson. Vági azon megjegyzésére ugyanis, amikor azt mondta „én magyar vagyok”, Töreky elnök a következőt válaszolta: „Nem szégyenli magát, ha vádlottársai [sic!] meghallanák, agyonvernék.”⁷⁵

A kihallgatásokat követően a bírák visszavonultak, és már aznap este meghozták döntésüket: végzésük szerint a vád által megállapított lázadásra irányuló szövetség nem tartozik a rögtönítélő fórum hatáskörébe, tekintettel arra, hogy a statárium-rendelet kizárólag a lázadás törvényi tényállásának befejezett alakzatát⁷⁶ pönalizálta. A tanács kiemelte: mivel e jogszabályt csak megszorítóan lehet értelmezni, nincs helye a deliktum előkészítő szakaszának szankcionálására. Megítélésük szerint jelen bűncselekmény az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénybe (a továbbiakban: Átv.)⁷⁷ ütközik, ami ekkor nem tartozott a rendelet hatálya alá.⁷⁸ Tehát a különös bíróság helyt adott Vámbéry indítványának, korrigálva ezzel az ügyészség által megállapítottakat.

5. A RENDES BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS

A statáriális fórum végzését követően az ügyész a bűnvádi perrendtartásról szóló

⁷⁵ Uo. – További példaként említhető Sallai Imre vádlott esete Törekyvel a Sallai–Fürost statáriális tárgyaláson. Amikor a terhelt beismerő vallomása során úgy fogalmazott, hogy hazaérkezett Magyarországra, az elnök közbeszólt azzal a felkiáltással, hogy „[...] Magyarország nem hazája Önnek”. Később az alábbi kérdést intézte a gyanúsítotthoz: „Köti magát egyáltalán valami Magyarországhoz? [...] valami jóindulatú érzés?” PIL, VI, 686. f. *Sallai–Fürost-78* ö. e. 198. – Statáriális tárgyalás. *Az Est*, 1932. július 30. 2–3. – DRÓCSA Izabella: „A győztes proletárforradalom meg fogja bosszulni halálunkat!” – A Sallai–Fürost-per. In: VERITAS Évkönyv 2020. Szerk. FARKAS Judit Antónia – OROSZ László – SCHWARCZWÖLDER Ádám – UJVÁRY Gábor. Budapest, VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár – Magyar Napló, 2021. 171–187. (A továbbiakban: DRÓCSA, 2021.)

⁷⁶ ANGYAL, 1930. 79–85. – SZABÓ István: A felségsértés tényállása a Csemegi-kódexben. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, 2001/1. 107. (A továbbiakban: SZABÓ, 2001.)

⁷⁷ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 4. kötet: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. III. t-c.* Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1929. (A továbbiakban: ANGYAL, 1929a.) – DEGRÉ Miklós: Az állami és társadalmi rend védelméről szóló új törvény (1921: III. t-c.). *Magyar Jogi Szemle*, II. kötet. Budapest, Pallas Rt., 1921. 293–299. (A továbbiakban: DEGRÉ, 1921.) – HELLER Erik: *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvény ismertetése*. Budapest, Az Ügyvédek Lapja kiadása, 1922. (A továbbiakban: HELLER, 1922.) – DRÓCSA Izabella: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk elhelyezése a XX. századi magyar büntetőjogi rendszerben. *Iustum, Aequum, Salutare*, 2017/2. 215–231. (A továbbiakban: DRÓCSA, 2017b.)

⁷⁸ Szántóék ügyét a rögtönítélő bíróság a rendes bírósághoz utalta. *Népszava*, 1927. április 13. 2.

1896. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Bp.)⁷⁹ 103. §-ának megfelelően kérelmezte a vizsgálóbírónál a vizsgálat elrendelését – ami elsősorban a terheltek ismételt kihallgatását jelentette⁸⁰ –, valamint a vádtanácsnál indítványozta a Bp. 267. §-a alapján az előzetes letartóztatások fenntartását.⁸¹ Az eljárás ezen szakasza alatt a rendőrség további tíz MSZMP-tagot tartóztatott le,⁸² így a Szántó-ügy miatt már közel hatvan fő volt őrizetben,⁸³ amelyből a vádtanács tizenöt személy számára lehetővé tette, hogy a továbbiakban szabadlábon védekezhessenek.⁸⁴ Három gyanúsítottal szemben a vádhatóság a Bp. 101. § (3) bekezdésére hivatkozva megszüntette a nyomozást.⁸⁵ Ezt követően az ügyészség a 40.892/1927. számú indítványával 1927 áprilisában⁸⁶ vádat emelt az Átv. 1. §-a szerinti államfelforgatás esete⁸⁷ miatt. Ez alól a fővádlott, Szántó Zoltán volt kivétel, ugyanis vele szemben a vádhatóság a 2. § (4) bekezdése szerinti minősített eset miatt kérte a felelősségre vonást,⁸⁸ tekintettel arra, hogy a KMP vezetője hamis útlevelet állított ki saját magának, megvalósítva ezzel a Csemegi-kódex 391. §-ában szabályozott közokirat-hamisítás⁸⁹ vétségét is.⁹⁰ A vádirattal szemben a gyanúsítottak nagy része kifogást nyújtott be a vádtanács-hoz.⁹¹ A beérkezett panaszok jelentős száma miatt Ottrubay Dezső vádtanácsi elnök 1927 júliusában nyilvános tárgyalást rendelt el.⁹² A háromnapos tárgyalást követően a vádtanács további húsz gyanúsított szabadon bocsátásáról döntött.⁹³

⁷⁹ ANGYAL Pál: *A magyar büntető eljárásjog tankönyve*. I–II. köt. Budapest, Athenaeum, 1915. (A továbbiakban: ANGYAL, 1915.) – BALOGH Jenő – EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferencz: *A büntető perrendtartás magyarázata. I–IV. kötet*. Budapest, Grill, 1897–1900. (A továbbiakban: BALOGH et al., 1897–1900.)

⁸⁰ Ma megkezdték Szántó Zoltánék kommunista ügyének vádtanácsi tárgyalását. *Az Est*, 1927. július 22. 6.

⁸¹ BFL, VII.5.c-5506-1927, 7.

⁸² A pótvádirat száma: 46.998/1927. BFL, VII.5.c-5506-1927, 2–3.

⁸³ A kommunista pör vádlottjai ellen az ügyészség kiadta a vádiratot. *Népszava*, 1927. május 18. 10.

⁸⁴ A Szántó-pör 15 vádlottját szabadlábra helyezték. *Népszava*, 1927. július 13. 3.

⁸⁵ Ezek a gyanúsítottak Hoffmann Vilma, Nagy Imre és Orbán István voltak. BFL, VII.5. c-5506-1927, 28.

⁸⁶ Ebben a vádiratban ötvenhét gyanúsítottal szemben emeltek vádat. BFL, VII.5.c-5506-1927, 1, 7.

⁸⁷ ANGYAL, 1929. 28–68. – DRÓCSA, 2017b. 219–226.

⁸⁸ BFL, VII.5.c-5506-1927, 8.

⁸⁹ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 5. kötet: Okirathamisítás, bélyeghamisítás, védjegybitorlás, csalárd és vétkezes bukás*. Budapest, Athenaeum, 1929. 25–58. (A továbbiakban: ANGYAL, 1929b.)

⁹⁰ BFL, VII.5.c-5506-1927, 5.

⁹¹ A Szántó-pör 15 vádlottját szabadlábra helyezték. *Népszava*, 1927. július 13. 3.

⁹² Ma megkezdték Szántó Zoltánék kommunista ügyének vádtanácsi tárgyalását. *Az Est*, 1927. július 22. 6. – Ma megkezdték a Szántó-pör vádtanácsi tárgyalását. *Népszava*, 1927. július 22. 2.

⁹³ A Szántó-pör vádlottjai közül huszat szabadlábra helyeztek. *Népszava*, 1927. július 23. 2.

A törvényszéki tárgyalásra ez év októberében került sor Szemák Jenő⁹⁴ elnökle-tével. A szavazóbírák Szabolcska Mihály és Kovács Miklós voltak.⁹⁵ A vádat Lind-mayer Béla, a védelmet Szőke Sándor, Timár Miklós, Vámbéry Rusztem, Varga Béla, Soproni Aladár, Kollmann Dezső és Szabados Manó képviselte.⁹⁶ Az ügyészi és a vádtanácsi eljárások miatt összesen hatvankét vádlottat állítottak bíróság elé, amelyből huszonnégy terhelt volt előzetes letartóztatásban, a többiek szabadlábon védekezettek.⁹⁷ A gyanúsítottak közül hét személyt az Átv. 12. §-ának felhatalma-zása alapján hirdetményi úton idéztek meg, tekintettel arra, hogy az eljárás ideje alatt Bécsben tartózkodtak. Az ellenük megállapított vád szerint ők adták az utasít-ásokat, amely alapján Szántó működtette a kommunista mozgalmat. Ezen vádlottak közül egy sem jelent meg a tárgyaláson.⁹⁸

A tárgyalás megnyitását és a vádlottak személyazonosságának megállapítását követően Vámbéry jelezte az elnöknek, hogy a hatóságok nem biztosították a gyanú-sítottakkal való megfelelő kapcsolattartás lehetőségét, majd indítványozta, hogy a kihallgatások során az ügyvédek is intézhessenek kérdéseket a terheltekhez. Ez irányú kérését a bíróság elutasította.⁹⁹

A bizonyítási eljárás rendkívül feszült hangulatban telt, ugyanis a gyanúsítottak számtalan módon igyekeztek provokálni a bírói tanácsot. Szántó a kérdések megvá-laszolása helyett a kommunista ideológiáról kezdett hosszasan értekezni, és kijelen-tette: a magyar paraszti társadalmi réteg támogatja a bolsevizmust. Amikor Szemák meg akarta vonni tőle a szót, továbbra is állva maradt és folytatta beszédét.¹⁰⁰ Beszá-

⁹⁴ A tanács elnöke a két világháború közötti korszakban több kommunistát is elítélt az Átv. alapján, többek között Rákosi Mátyást is 1926-ban. Horthy Miklós kormányzó 1944. október 15-i lemondását és Szálasi Ferenc kinevezését követően több bírótársával együtt letette az új hivatali esküt, majd a nyilas diktatúra időszaka alatt Szálasi őt nevezte ki a Kúria elnökének. *A Kúria és elnökei*. I. kötet. Szerk. BÓDINÉ DR. BELIZNAI Kinga. Budapest, HVG-Orac, 2014. 99–143. (A továbbiakban: BÓDINÉ szerk., 2014.) – BFL, VII.5.c-5506-1927, 1.

⁹⁵ Megkezdődött a nagy kommunista-per főtárgyalása. *Az Est*, 1927. október 18. 3.

⁹⁶ BFL, VII.5.c-5506-1927, 1. – A sajtó részben eltérő ügyvédek nevezett meg védőnek: Lengyel Zoltán, Vámbéry Rusztem, Hébelt Ede, Admetó Géza, Földes István, Szőke Sándor, Kiss Jenő, Rubin László, Timár Miklós. Megkezdődött a nagy kommunista-per főtárgyalása. *Az Est*, 1927. október 18. 3. – Megkezdtek a Szántó-féle kommunista pör tárgyalását, *Népszava*, 1927. október 18. 7.

⁹⁷ BFL, VII.5.c-5506-1927, 1.

⁹⁸ A vádlottak között volt Landler Jenő, Rubin Ede, Mózes Viktor, Révai József, Bella Sándor, Mózsi Ferenc. Megkezdődött a nagy kommunista-per főtárgyalása. *Az Est*, 1927. október 18. 3. – Meg-kezdtek a Szántó-féle kommunista pör tárgyalását. *Népszava*, 1927. október 18. 7. – BFL, VII.5.c-5506-1927, 3.

⁹⁹ Megkezdtek a Szántó-féle kommunista pör tárgyalását. *Népszava*, 1927. október 18. 7.

¹⁰⁰ Befejezték Szántó Zoltán kihallgatását. *Az Est*, 1927. október 19. 7. – Szántó Zoltán bírósági vallomása szerint azért jött Magyarországra, hogy modernizálja a KMP-t. Tagadta, hogy Moszk-vából utasításokat kapott volna, ugyanis elmondása szerint önként vállalta magára ezt a feladatot.

molójában előadta, teljes mértékben tudatában volt annak, hogy tevékenységével megsérti a hatályos jogszabályokat, de szerinte kommunistaként a „kapitalista polgári társadalmat védő” törvényekre nem kell tekintettel lennie.¹⁰¹ Vági István valamennyi kérdésre megtagadta a válaszádat, helyette sírva beszélt az őt ért állítólagos rendőri brutalitásokról és a fehérterrorról akart előadást tartani.¹⁰² Vallomását a következőkkel zárta: „A kommunistaifjumunkások [sic!] magyarországi szervezete létezett, létezik és létezni fog, bármit is tesznek ellene [...]”¹⁰³ Egy másik vádlott, Gólya Ferenc párttag is tiszteletlen volt a bírósággal, mert arra a kérdésre, hogy tagja-e a KMP-nek, a következőt felelte: „Nem vagyok tagja, de ha az elnök úr volna szíves megmondani, hogy hol léphetnék be a kommunista pártba, azonnal belépnék.” E kijelentéséért bírságot kapott, amit utólag megköszönt.¹⁰⁴

Általánosságban elmondható, hogy a kihallgatások során valamennyi vádlott beismerő vallomást tett, azonban bűnösségüket nem ismerték el. Mindenekelőtt a vád azon részét tagadták, mely szerint céljuk az állami és társadalmi rend megdöntése volt, azt azonban elismerték, hogy politikai tevékenységük egy legális kommunista párt létrehozására irányult. Az ok, amiért titokban kezdték el szervezni a KMP-t abban keresendő, hogy Magyarországon a hatályos alkotmányjogi szabályozás szerint tilos volt bolsevik mozgalmat alapítani.¹⁰⁵ Velük szemben viszont az MSZMP-tagok védekezése az volt, hogy ők kizárólag legális pártmunkát fejtettek ki.¹⁰⁶ A kihallgatásokat követően a terheltek és a védők rámutattak azokra a detektívekre, akik elmondásuk szerint a rendőrségen bántalmazták vagy megfenyegették őket.¹⁰⁷ Ennek hatására két detektívnek a bíróság fel is vette a személyes adatait a vádlottak panaszának kivizsgálása végett. Azonban a tanúként kihallgatott Sombor-Schweinitzer rendőrtanácsos¹⁰⁸ cáfolta a rendőri bántalmazások vádját. Elmondása

Korábbi vallomását indokolás nélkül visszavonta azt állítva, csak azért számolt be a rendőröknek, hogy társait megvédje a bántalmazástól. BFL, VII.5.c-5506-1927, 93–96.

¹⁰¹ Uo. 95.

¹⁰² A levéltári források szerint Vági István Szántó Zoltánhoz hasonlóan azt állította, hogy nem bántalmazták. Uo. 96.

¹⁰³ Erre nem válaszolok, erre nem válaszolok... *Az Est*, 1927. október 20. 4.

¹⁰⁴ Rendbírságokkal kellett megfékezni az egyik kommunista vádlottat. *Az Est*, 1927. október 21. 5. – Az ítélet szerint a terheltek egy része visszavonta a vallomását, amit a bíróság mégis figyelembe vett és mérlegelt, tekintettel arra, hogy a gyanúsítottak rendőrségi beszámolóit kiegészítették egymást. BFL, VII.5.c-5506-1927, 42.

¹⁰⁵ Uo. 92.

¹⁰⁶ Uo. 109.

¹⁰⁷ A Szántó-pör vádlottai a rendőrségi verésekről. *Népszava*, 1927. október 20. 6.

¹⁰⁸ Kovács Tamás: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról 1932–1943*. Budapest, Gondolat, 2009. (A továbbiakban: Kovács, 2009.)

szerint a vádlottak azért tettek beismerő vallomást, mert tetten érést követően tartóztatták le őket, emellett a nyomozók fényképeket készítettek a bizonyítékokról, amit a kihallgatás során bemutattak nekik.¹⁰⁹ Hozzátette: akiket ő hallgatott ki, nem panaszkodtak túlzott rendőri fellépésre, emellett az eljáró detektívek munkáját is folyamatos ellenőrzés alatt tartotta.¹¹⁰ A törvényszék végül nem fogadta el a bántalmazásra való hivatkozásokat, így valósnak ismerte el a nyomozati szakban tett vallomásokat, és azokat bizonyítékként értékelte.¹¹¹ A bírói tanács meglátása szerint ugyanis az egyöntetű tagadás már önmagában is bizonyította a vádlottak azonos politikai ideológiáját, ily módon „ez az egyöntetű tagadás közös védekezési érdekből fakad [...], a vádlottak érzelmi közösségének és gondolkodásbeli hasonlóságának eredménye”.¹¹²

A bizonyítási eljárás folyamán a védelem kifogásolta a házkutatás során készített fényképek bizonyítékként való felmutatását arra hivatkozva, hogy azok csupán másolatai az eredeti dokumentumoknak, ezért hitelességük megkérdőjelezhető. A bíróság elutasította az indítványt. Azonban fontos megállapítani, hogy a hitelesség alátámasztása végett az elsőfok csak a dátummal ellátott okiratokat értékelte bizonyítékként.¹¹³ A továbbiakban Szántó Zoltán ügyvédje kifogásolta a vádirat azon részét, ahol a vádhatóság védelemével szemben államfelforgatás minősített esetét állapította meg. Jogi érvelése szerint ugyanis a hamis útlevél megszerzése és felhasználása nem minősül bűncselekménynek, hanem a kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvény (a továbbiakban: KBTk)¹¹⁴ 71. §-ának hatálya alá tartozik. A törvényszék ettől az állásponttól is elzárkózott, ugyanis kifejtette: ez a cselekmény akkor minősül kihágásnak, amennyiben azt az elkövető eltartási vagy segélyezési okból realizálta.

¹⁰⁹ BFL, VII.5.c-5506-1927, 110.

¹¹⁰ Uo. 111. – Ma Schweinitzer rendőrtanácsos megcáfolta a kommunista vádlottak vádjait. *Az Est*, 1927. október 26., 5. – Schweinitzer rendőrtanácsos vallomása a rendőrség szolgálatában álló „tekintélyes kommunistákról” és a nyomozás egyéb adatairól. *Népszava*, 1927. október 26. 4.

¹¹¹ BFL, VII.5.c-5506-1927, 109.

¹¹² Uo. 118. – A bíróság azért is helyezkedett erre az álláspontra, mert a nyomozati szakaszban tett beismerő vallomások összhangban voltak a tárgyi bizonyítékokkal. Uo. 114.

¹¹³ Uo. 115–116. – A fenti elv alapján értékelte a bíróság az MSZMP pénztárkönyveit. A dokumentum ugyan csekély pártbevételeiről számolt be, azonban a törvényszék így is bizonyítottan találta a párt kommunista „fedőszervként” való működését, tekintettel arra, hogy az MSZMP nyomdát és személyzetet tartott fenn, holott ezt anyagi helyzetéből fakadóan nem tehetné volna meg. Uo. 118.

¹¹⁴ *1879-ik évi XL. törvényezikk a magyar büntetőtörvénykönyvről, a kihágásról*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1879. (A továbbiakban: *1879-ik évi XL. törvényezikk*, 1879.) – MÁTHÉ Gábor: A kihágás intézménye 1–2. *Állam és igazgatás*, 1980/8. 673–683. és 1980/9. 804–818. (A továbbiakban: MÁTHÉ, 1980.) – *Magyar jogtörténet*. Szerk. MEZEY Barna. Budapest, Osiris, 2007. 342–345. (A továbbiakban: MEZEY szerk., 2007.) – *Magyar állam- és jogtörténet*. Szerk. HORVÁTH Attila. Budapest, NKE, 2014. 551–553. (A továbbiakban: HORVÁTH szerk., 2014.)

Ez a körülmény azonban ebben az ügyben nem állt fenn, mert Szántó a közokirat-hamisítást a mozgalommal összefüggésben követte el. Tehát a minősített eset megállapítása indokolt volt.¹¹⁵

Az ügyvédek a továbbiakban indítványozták az állítólagos rendőri bántalmazások részletesebb kivizsgálását, amit az elsőfok Sombor-Schweinitzer tanúvallomása miatt feleslegesnek tartott.¹¹⁶

A védelem egyik legfontosabb érve a váddal szemben a statáriális eljárás jogszerűtlensége volt, tekintettel arra, hogy a vádlottak túlságosan hosszú ideig tartózkodtak a rendőrségen. Érvelésüket alátámasztva a Bp. 145. § (4) bekezdését hozták fel, amely szerint a gyanúsítottat a letartóztatást követően legkésőbb negyvennyolc óra alatt át kell adni az illetékes vizsgálóbírónak vagy a járásbíróságnak. A bírói tanács azonban megállapította: a gyorsított eljárás nem tartozik a Bp. hatálya alá, ezért a rögtönítélő bíróság kapcsán e jogszabályra nem lehet hivatkozni. Másrészt szerinte ez egy nem létező szabály, ugyanis a statáriális eljárást szabályozó 9550/1915. sz. I. M. E. rendelet nem tartalmazott ilyen időhatárt, csak a haladéktalanságot írta elő a rendőrség számára.¹¹⁷ Az ügyvédi érvelés másik része arra szándékozott rámutatni, hogy a KMP tevékenysége csak az aktuális gazdasági helyzetet akarta javítani. Ez a meglátás ugyancsak elutasításra került az elsőfokú bíróság részéről.¹¹⁸

A törvényszék végül elfogadta az ügyészi álláspontot és 1927. november 9-én hozott, B.XIV.5506/52/1927-es számú ítéletében¹¹⁹ Szántó Zoltánt nyolc év és hat hónap fegyházbüntetésre, tíz év hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésére ítélte államfelforgatás minősített esete miatt.¹²⁰ A büntetés időtarta-

¹¹⁵ BFL, VII.5.c-5506-1927, 121–123. – Tekintettel arra, hogy a KMP vezetője a közokirat-hamisítás vétségét Ausztriában követte el, a törvényszéknek figyelembe kellett vennie az osztrák büntető törvénykönyv büntetési tételét is, ugyanis a Csemegi-kódex 12. §-a szerint, ha az elkövetés helyén hatályban lévő szabályozás enyhébben szankcionálja a vád tárgyává tett törvényi tényállást, akkor a magyar jogalkalmazónak azt kell alkalmaznia. Ez a bűncselekmény az osztrák jogban az OBTK 199. § (4) bekezdése alapján csalásnak minősült, amit hat hónaptól egy évig terjedő börtönbüntetéssel pönalizáltak. A büntetési tételből az a következtetés is levonhatóvá vált, hogy a törvényi tényállás az osztrák jog szerint nem minősült kihágásnak, így Szántóval szemben az Átv. 2. §-a megállapíthatóvá vált. Uo. 123. – CSATSKÓ Imre: *Az 1852-ki május 27-ki Austriai Birodalmi Büntető Törvénykönyv Magyarázata*, Pest, Geibel Armin Bizománya, 266. (A továbbiakban: CSATSKÓ, 1853.) – A témáról lásd még SZABÓ Máttyás: A kihágás intézménye az 1852. évi osztrák büntető törvénykönyvben. *Pro Publico Bono*, 2020/3. 130–143. (A továbbiakban: SZABÓ, 2020.)

¹¹⁶ BFL, VII.5.c-5506-1927, 138.

¹¹⁷ Uo. 137.

¹¹⁸ Uo. 139.

¹¹⁹ Uo. 1, 38.

¹²⁰ Szántó a büntetés kiszabása mellett négy nap sötétzárkában eltöltendő büntetést is kapott, mert az ítélet rá eső részének kihirdetése után „Éljen a KMP!” felkiáltással megzavarta a bíróságot. Szántó Zoltánt 8 és fél, Vági Istvánt 4 és fél évre ítélték a kommunista bűnyűben. *Az Est*, 1927. november

mába a statáriális eljárás alatt foganatosított kényszerintézkedés időtartamát is beleszámították, csökkentve ezzel a kiszabott büntetés mértékét.¹²¹ Vági Istvánt az 1. § (1) bekezdése szerinti államfelforgatás alapesete miatt vonták felelősségre, mivel bizonyítást nyert, hogy az MSZMP irányvonalát és vezetését alárendelte a III. Internacionálé céljainak.¹²² Az ellene megállapított szankció négy év és hat hónap fegyházbüntetés, tíz év hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése volt. Ez utóbbi büntetést az elsőfokú fórum végül mellőzte, így azt Váginak nem kellett kitöltenie.¹²³ A Munkáspárt vezetőjéhez hasonlóan több mint húsz vádlottat is az Átv. 1. § (1) bekezdése alapján vontak felelősségre, ami miatt a szabadságvesztés büntetésüket fogház fokozatban kellett letölteniük, ezzel párhuzamosan pedig három-éves időtartamban szabták ki a korábban már említett mellékbüntetéseket. Fontos megemlíteni, hogy az elsőfok minden esetben alkalmazta a Csemegi-kódex 94. §-át, melynek értelmében a főbüntetés tényleges időtartamába beleszámították az előzetes letartóztatásban töltött időt. A bírói tanács további hét terhelt büntetőjogi felelősségét a rendtörvény 3. §-a szerinti feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt állapította meg. Huszonkét vádlottat a Bp. 326. § (2) bekezdése alapján felmentettek.¹²⁴ Az ítélet rendelkezett a tárgyi bizonyítékok sorsáról is, ugyanis a büntetőkódex 61. §-ából kiindulva a bíróság elrendelte a házkutatás során lefoglalt iratok elkobzását.¹²⁵

Az ítélet indokolása hosszasan foglalkozott az Átv. bevezetésének szükségességéről, reflektálva ezzel azokra a heves politikai és jogi polémiákra, amelyek a rendtörvény nemzetgyűlési vitáját¹²⁶ végigkísérték az 1920-as évek elején. Bevezetésként a bíróság kifejtette: azért volt szükséges a rendtörvény hatálybalépése, mert Magyarország csak így tudott védekezni a kommunista ideológia terjesztésével szemben.¹²⁷ Külön kihangsúlyozta továbbá, hogy a tudományos és irodalmi művekben

10. 1–2. – Az Est értesülése szerint Szántó és társainak botrányt okozó viselkedése miatt az ügyészség egy újabb büntetőeljárást indított velük szemben lázadás megalapozott gyanúja miatt. Mivel az eset a tárgyalóteremben történt, a vádhatóság megállapítása szerint feleslegessé vált a nyomozás elrendelése. A levéltárban erre irányuló forrás nem áll rendelkezésre. Vö. Lázítás címén eljárás indult az elítélt kommunisták ellen. *Az Est*, 1927. november 12. 2.

¹²¹ BFL, VII.5.c-5506-1927, 3.

¹²² Uo. 6.

¹²³ Uo. 38.

¹²⁴ BFL, VII.5.c-5506-1927, 39–51. – Szántó Zoltánt 8 és fél, Vági Istvánt 4 és fél évre ítélték a kommunista bűnügyben. *Az Est*, 1927. november 10. 2.

¹²⁵ BFL, VII.5.c-5506-1927, 56. – Landauer Árpád, Bleier József, Lándor Miklós és Landler Jenő ellen ismeretlen tartózkodási helyük miatt nyomozólevelet bocsátottak ki. Uo.

¹²⁶ Az Átv. törvényjavaslatát 1921. március 4–14. között tárgyalta, majd 16-án fogadta el az ideiglenes törvényhozás, végül pedig április 6-án lépett hatályba. *Nemzetgyűlési Napló*, 1920. VIII. kötet. 372–576. – ANGYAL, 1929a. 2.

¹²⁷ BFL, VII.5.c-5506-1927, 57.

megjelenő vélemények a tudomány szabad művelésének körébe tartoznak, így nem kerülhetnek a törvény hatálya alá. Így összegzésképpen a következőt állapította meg a törvényszék: „[...] a tudomány az államnak személyes ereje és a tudomány szabadsága egyszersmind az állam szabadsága.”¹²⁸ A törvényszék kitért továbbá annak vizsgálatára is, hogy melyek azok a mozgalmak, amelyek politikai programjukból kiindulva legális pártoknak tekinthetők.¹²⁹ Meglátásuk szerint a politikai egyesületek feladata az állandóság és az ideológiájuknak megfelelő közös érdek képviselése, így próbálva meghatározni a társadalom közakarátát. Ezzel szemben a KMP a III. Internacionálé tanait képviseli, amelynek lényege az alkotmányos rend erőszakos megdöntése. Ez utóbbi azonban nem tekinthető az ország közös érdekének.¹³⁰ Ezen érvelés alapján az elsőfokú fórum azt a következtetést vonta le, hogy az Átv. nem a valóságban realizált erőszakos cselekményeket pönalizálja, hanem azokat a mozgalmakat, amelyek az állami és társadalmi rendet erőszakos úton akarják megváltoztatni.¹³¹

A törvényszék az ítéletben kitért az elkövetési magatartások elhatárolására is. Álláspontjuk szerint a KMP vezetői minőségének kritériumai közé tartozik az irányítás, a tagok toborzása és az utalványozás. Emellett a vétségi alakzatnak számító

¹²⁸ Uo. 59.

¹²⁹ Uo. 57.

¹³⁰ Uo. 60.

¹³¹ Uo. 63. – Az Átv. szükségszerű szigorítása ellenére, az 1. §-ban szabályozott törvényi tényállás kapcsán az erőszakos elkövetési mód fennállása okozta a legtöbb jogértelmezési vitát a bírósági tárgyalásokon. Az államfelforgatási perekben ugyanis visszatérő motívum volt a védelem azon érvelése, mely szerint a vád tárgyává tett cselekmény nem azonos a rendtörvény által szabályozott deliktummal, mert az elkövetők a kivitelezésekor nem alkalmaztak erőszakot. A felvetés logikusnak tekinthető, mivel a kommunista párttagok a legtöbb esetben olyan agitációs tevékenységet folytattak, mint a lapszerkesztés, röpiratterjesztés, bolsevik ideológiát népszerűsítő cikkek írása, vagy találkozók megszervezése. Ezzel szemben viszont az erőszakos elkövetési mód a büntetőjog megközelítése szerint akkor valósult meg, amennyiben annak akaratot megtörő vagy akaratot hajlító hatása volt. Ez a körülmény azonban az illegális kommunista párt szervezkedésének ezen időszakában egyáltalán nem merült fel. Tehát a bíróságoknak ítéleteikben választ kellett adni arra a kérdésre, hogy ezeknél a büntetteknel miért a rendtörvényt alkalmazta a Csemegi-kódex helyett. A bíróság a következő álláspontra helyezkedett: bár ezekben az ügyekben valóban nem valósult meg ténylegesen erőszakos cselekmény, az a mozgalom, amely a kommunista Internacionálé alapjaira épül, megvalósítja az államfelforgatás büntettét. Ugyanis céljai közé tartozik a proletárdiktatúra bevezetése az államokban, amely kizárólag az alkotmányos rend erőszakos megdöntése nyomán érhető el. Mindezek alapján figyelembe véve azt a körülményt, mely szerint a magyarországi kommunisták ezt az ideológiát tették magukévá, cselekményükhöz társul az Átv.-ben meghatározott erőszak, függetlenül annak a valóságban realizálódott mivoltától. BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. Általános rész*. Budapest, HVG-Orac, 2012. 234. (A továbbiakban: BELOVICS et. al., 2012.) – DRÓCSA, 2019. 96–97. – BFL, VII. 5. c. 8771/1925, 533, 555.

tevékeny résztvevő és az előmozdító olyan cselekményekben vesz részt, mint a párt bizottsági tagságának ellátása vagy agitációs tevékenységek kifejtése.¹³² Az államfel-forgatás deliktuma mellett az elsőfokú bíróság azon vádlottakkal szemben állapította meg a feljelentési kötelezettség elmulasztását, akiknek tudomásuk volt a titkos kom-munista szervezkedésről, de azt mégsem jelentették a hatóságoknak. Ezt a körülményt a tanács abból vezette le, hogy a KMP vezetése csak azokat a személyeket avatta be a bolsevik mozgalom jövőbeni terveibe, akiket megbízhatónak tartott.¹³³

A bíróság azon személyek kapcsán, akiket végül felmentett, a következőket állapí-totta meg: ezek a vádlottak MSZMP-tagok voltak, akikkel szemben a tanács nem látta bizonyíthatónak, hogy tudtak a párt radikalizálódásáról, vagy abban bármilyen módon részt vettek volna.¹³⁴ Vági István KMP-tagsága pedig nem jelentette automa-tikusan a Munkáspárt tagságának tudomását és támogatását is.¹³⁵

Az elsőfokú fórum a cselekmények minősítésének magyarázatát követően áttért a szubjektív tényállási elemek elemzésére. Álláspontjuk szerint a Szántó-féle össze-esküvés olyan kirívóan súlyos veszélyt jelentett a magyar állami és társadalmi rendre, hogy a bíróság eltekintett az elkövetők személyiségében fennálló esetleges enyhítő körülmények értékelésétől.¹³⁶ Ezzel szemben azonban az indokolás mégis felsorolt néhány esetet, amit mégis figyelembe vett az ítélet meghozatala során. E körbe tartoztak az első világháborút követő politikai, társadalmi és erkölcsi változások, a vád-lottak gazdasági nehézségei, és több terhelte büntetlen előélete.¹³⁷ A súlyosító körülmények döntő többsége a terheltek jellemvonásával vagy politikai előéletével volt kapcsolatos. Szántó Zoltánnál a bíróság a „lelki konokságot”, míg Löwi és Poll Sán-dornál a „vad fanatizmust” vette figyelembe, míg Vági István tekintetében a koráb-ban elkövetett államellenes tevékenységét, a haszonszerzési vágyát és az MSZMP „lealacsonyítását” értékelte.¹³⁸ Ez utóbbi körülménnyel kapcsolatban a törvényszék indokolásában a következőképpen fogalmazott: „[...] tisztességes és a társadalomban meg-becsült pozícióját ez által a megbecsült vezér a megfizetett forradalmi ügynök szere-pévé alacsonyította le.” Az MSZMP vezetőjével kapcsolatban végül olyan nagy-számú súlyosító körülmény került a bíróság elé, hogy a tanácsnak figyelembe kellett

¹³² BFL, VII.5.c-5506-1927, 120.

¹³³ Uo. 118.

¹³⁴ Uo. 136.

¹³⁵ Uo. 137.

¹³⁶ Uo. 125.

¹³⁷ Uo. 127.

¹³⁸ Uo. 126.

vennie a kódex 90. §-át, ami a megállapított törvényi tényállás büntetési tételének a legsúlyosabb mértékét ajánlotta alkalmazni.¹³⁹

6. A BÜNTETŐELJÁRÁST KÍSÉRŐ POLITIKAI MEGNYILVÁNULÁSOK

A Szántó Zoltán és társai elleni büntetőeljárás lefolytatását megnehezítette az a körülmény, hogy számos magyar és külföldi közéleti szereplő, valamint nemzetközi szervezet szót emelt a per lefolytatása ellen. Magyar szempontból talán a legjelentősebb megmozdulás Schefbeck m. kir. konzul a washingtoni m. kir. követségnek írott levelében olvasható. Írásában arról számolt be, hogy Chicagóban 1927. március 15-én az októbristák és a kommunisták közös sztrájkot szerveztek a New York-i Kossuth-szobor felállítása ellen. Ezen a tüntetésen bejelentették a hallgatóság előtt, hogy a Szántó-per ellen is szerveznek egy közös felvonulást abban a reményben, hogy szervezkedésük „[...] kinyitja Amerika szeméit is”.¹⁴⁰ Röpiratukban a két politikai csoport „Chicago város szabadságot szerető magyar polgáraiként és munkásaiként” definiálta magát.¹⁴¹

A büntetőeljárás statáriális szakasza ellen szót emelt az Emberi Jogok Európai Ligája,¹⁴² meglátásuk szerint ugyanis a vádlottak csak a politikai véleményüket fejtették ki.¹⁴³ Robert Bos párizsi ügyvéd pedig a büntetőeljárás ideje alatt végig Budapesten tartózkodott annak érdekében, hogy figyelemmel kísérje a per kimenetelét.¹⁴⁴

Ezen kijelentések a magyar igazságszolgáltatásra való nyomásgyakorlásként értékelhetők, amelyek úgy akarták láttatni a magyar államot, mint egy elnyomó, diktatórikus rendszert, ahol az egyszerű politikai véleménynyilvánítás is bűncselekménynek számít. Ezek a politikai akciók végül nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Bár voltak a büntetőeljárásnak olyan részei, amelyek kritika tárgyává tehetőek, mégis elmondható, hogy ezeket az anyagi és eljárásjogi aggályokat a törvénytől elsődleges ítéletével korrigálta.

¹³⁹ Uo. 127.

¹⁴⁰ BFL, VII.18.d-03/0102/1927, 19–20.

¹⁴¹ Uo. 23.

¹⁴² Igen valószínű, hogy a nyilatkozatot nem a cikkben szereplő szervezet tette, hanem annak magyar fiókszerve, az Európai Jogok Magyar Ligája, amelynek számos októbrista politikus is a tagja volt. Vö. ABLONCZY Balázs: *Jogvédelem és politikai aktivizmus között – a párizsi Emberi Jogok Magyar Ligája, 1924–1939*. <https://archivnet.hu/jogvedelem-es-politikai-aktivizmus-kozott-a-parizsi-emberi-jogok-magyar-ligaja-1924-1939>. (2021. december 12.)

¹⁴³ Az Emberi Jogok Európai Ligája a statáriális bíráskodás ellen. *Népszava*, 1927. április 22. 9.

¹⁴⁴ Az Est-től reggelig rovat. *Az Est*, 1927. október 22. 6.